

From this point of view, the scientific analysis of the process of legislative support for the distribution and redistribution of land in Ukrainian national state formations of 1917-1921 allows to confirm general and to formulate concrete conclusions.

First of all, the urgent need to resolve the land problem in all Ukrainian national state formations of the revolutionary era has become a catalyst for the activation of the legal policy of Ukrainian governments and the establishment of a national land law.

The Ukrainian governments didn't succeed in solving the agrarian question. It was caused not only by the frequent changes in political regimes, but also by the discreteness of the reforms they undertook.

Thus, the Ukrainian Central Rada (UCR) had declared the abolition of private land ownership, but did not implement the land reform in life. When peasants began to exercise their right to land, the UCR issued a decree on its prohibition. This caused a negative reaction of peasantry and reoriented its significant part to the Bilshovyk slogans of "socialization" of the land, which, in fact, repeated the provisions of the land legislation of the Central Rada.

For the first time the analysis of the works of contemporary Ukrainian scholars dedicated to M. Hrushevskiy and the agrarian policy of the Central Rada in the context of the historiography was carried out.

Modern Ukrainian scholars have carried out a kind of "historiographical breakthrough" in the investigation of the most controversial plots of revolutionary events of 1917-1921. They also continue to conduct a constructive dialogue on the most acute and controversial issues, thus approaching to the solution of a complex scientific problem.

The research of the leading contemporary Ukrainian scientists also identified a set of unresolved issues. Namely, the scientific works do not adequately cover the direct link between the proclamation and functioning of the Government of the Ukrainian People's Republic (UPR) and the content of the land reforms carried out with the consequences of the First World War. They identify promising trends of agrarian history research of the era of the Central Rada of the UPR.

Key words: M. Hrushevskiy, Central Council, UNR, agrarian policy, agrarian reform, land relations, land ownership, modern historiography.

УДК 94(477):63-051

А. П. Іржавська

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ВСЕУКРАЇНСЬКІ СИМПОЗИУМИ З АГРАРНОЇ ІСТОРІЇ: НОВІТНЯ СТОРІНКА ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті йдеться про наукові симпозиуми з аграрної історії, які проводяться Інститутом історії України НАН України, Черкаським національним університетом ім. Богдана Хмельницького та Науковим товариством істориків-аграрників. Висвітлено проблематику, рівень і формат історико-аграрних форумів та їх вплив на перспективи досліджень з історії селянства та сільського господарства. Констатовано, що симпозиуми також виявляють пильний інтерес до сучасних питань сільськогосподарського виробництва та соціальних проблем села. Учасники аналізують і розробляють підходи до подолання нинішніх негативних тенденцій у розвитку сільського господарства, містять рекомендації щодо використання історичного досвіду для розв'язання інституціональних проблем сільської місцевості.

Ключові слова: аграрна історія, симпозиум, Наукове товариство істориків-аграрників, Науково-дослідний інститут селянства, історико-аграрні дослідження.

Постановка проблеми. Однією з ефективних і найпоширеніших форм оцінки результатів наукових

досліджень є їх належна експертиза і публічне обговорення науковцями і практиками відповідного фаху, спеціалістами народного господарства. Існує стала традиція проведення наукових форумів різного рівня і формату, серед яких в останні десятиліття послідовний характер мають симпозиуми з аграрної історії. Їх за роки незалежності України відбулося десять, вони вже набули своєї риси вітчизняної історичної науки. Кожні 2–3 роки історики селянства і сільського господарства збираються на власному симпозиумі, виносять поточні результати своїх досліджень на публічне обговорення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цей сталий науково-організаційний сегмент сучасного наукового життя привертає увагу на сторінках спеціальної фахової літератури. Вперше про започаткування симпозиумів написано у розвідці В. М. Мельниченка [1 – 2]. Роботу окремих симпозиумів розкрито у публікаціях І. А. Фаренія [3 – 4], А. П. Іржавської [5 – 7] та ін. Враховуючи сталий і послідовний характер проведення симпозиумів, існує необхідність аналізу цієї організаційної форми наукової роботи та визначення її ролі у розвитку сучасної науки.

Мету підготовленої розвідки бачимо в створенні узагальненого образу симпозиумів з аграрної історії, який би дозволив судити про їх досягнення та можливі перспективи у розвитку історико-аграрних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Всеукраїнські симпозиуми з аграрної історії мають свою вже давню традицію. Ще в часи пошуків організаційного ґрунту для утвердження національної історіографії, у далекому 1996 р., відбувся перший такий симпозиум у місті Умані у тамтешній сільськогосподарській академії, а нині – Уманський національний університет садівництва. У ньому взяли участь науковці Києва, Донецька, Харкова, Черкас, Умані, Ужгорода, Львова, Запоріжжя, Івано-Франківська, Сімферополя та інших міст України [2]. Ініціатором заходу була група авторитетних істориків-аграрників з різних науково-освітніх закладів держави: Р. Д. Лях, В. В. Калініченко, П. П. Панченко, В. І. Марочко, А. М. Шатохін та ін. У складних умовах 1990-х рр. науково-педагогічна громадськість Черкаського університету знайшла в собі сили продовжити скликання симпозиумів, у чому була активно підтримана Інститутом історії України НАН України. На початку ХХІ ст. симпозиуми стали звичними для істориків селянства науково-експертними заходами. Організаційну роль у їх проведенні взяли на себе Інститут історії України НАН України, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького та Наукове товариство істориків-аграрників.

Визначальним фактором у долі симпозиумів став 2000 р., коли на базі науково-педагогічної громадськості Черкащини відбулася інституалізація історико-аграрних досліджень. У цей рік було засновано Наукове товариство істориків-аграрників – громадське об'єднання вчених-істориків Черкаської області, а при Черкаському національному університеті спільно з Інститутом історії НАН України було створено Науково-дослідний інститут селянства. Перед

інститутом були поставлені завдання з розробки проблем історії, культури, етнографії українського селянства. Довкола Товариства істориків-аграрників та Інституту селянства сформувалося коло дослідників селянствознавчих проблем, яке потребувало спеціального форуму для представлення, обговорення та експертної оцінки своїх наукових напрацювань.

Всеукраїнські симпозиуми з аграрної історії набули популярності серед істориків, соціологів та економістів нашої держави, і мають вже традиційний склад учасників. До представників науки нашої держави поступово долучаються й наукові сили зарубіжжя. У роботі симпозиумів брали участь науковці з білоруських, польських, російських університетів та академічних установ, часом і з інших країн. У роботі VI-го симпозиуму брав участь представник Ірану. VII-й та VIII-й симпозиуми мали статус міжнародних [8-9].

На симпозиумах розглядаються актуальні питання розвитку селянства з найдавніших часів і до сучасності, уточнюються і доповнюються вже відомі сторінки вітчизняної і світової аграрної історії та відкриваються нові теми, демонструються новітні теоретичні підходи до розв'язання питань історії селянства, агровиробництва та вирішення сучасних проблем сільського господарства і соціальних проблем села.

Для учасників симпозиумних зібрань є традиційною велика увага до XIX–XX ст. Деяко менший прояв зацікавлень – до середньовіччя та раннього нового часу. Найбільш затребувані наукові теми учасників симпозиумів – соціокультурні аспекти історії селянства, його політична культура, адаптація до процесів модернізації та ринкових відносин. Кожний з симпозиумів виявляє рубіж реального стану дослідженості історії селянства та аграрного виробництва.

Симпозиуми відіграють помітну морально-професійну та комунікативну роль у житті науково-педагогічної громадськості країни. Вони сприяють професійному оптимізму науковців і впевненості у поступальному процесі наукового оволодіння проблемами суспільного поступу, забезпечують встановлення продуктивних інтелектуальних зв'язків між істориками різних регіонів держави, зумовлюють координацію і вироблення планів наукового осягнення історичного минулого, наукову експертизу історико-аграрних досліджень.

Крім проблем історії селянства та аграрного виробництва, симпозиуми виявляють пильний інтерес до сучасних питань сільськогосподарського виробництва та соціальних проблем села. Учасники аналізують і розробляють підходи до подолання нинішніх негативних тенденцій у розвитку сільського господарства, містять рекомендації щодо використання історичного досвіду для розв'язання інституціональних проблем сільської місцевості. При цьому симпозиуми не раз безпосередньо знайомили з роботою сільгоспідприємств, не покабінетному вивчали становище трударів села. Учасники симпозиумів віддають належне тим практикам сільськогосподарського виробництва, які підтримують, створюють умови для роботи істориків-

аграрників, дають можливість знайомитися з реаліями сучасного сільського життя в усіх його аспектах. Систематичну допомогу в проведенні симпозиумів надає заслужений працівник сільського господарства України, почесний голова асоціації „Незалежне об'єднання сільськогосподарських виробників Чорнобаївського району”, почесний голова Фонду імені І.М.Піддубного Петро Григорович Душейко.

Говорячи про симпозиуми, не можна не сказати про спеціалізоване селянствознавче видання – збірник наукових праць «Український селянин», заснований Черкаським національним університетом для публікації та популяризації досліджень історико-аграрної проблематики. Матеріали симпозиумів традиційно публікуються в ньому, як і багато інших наукових публікацій відповідної тематики. Фінансовий тягар друкарських витрат, на жаль, вимушені брати на себе автори видання. На щастя, чимало випусків збірника «Український селянин» вийшло за матеріальної підтримки Аграрної партії України, добродійної допомоги практиків сільського господарства.

Кожний з проведених симпозиумів відзначений особливим колоритом, специфікою наукових подій, піднятих тем та характером організованого дозвілля на теренах «Краю Богдана і Тараса». Дозволимо познайомити з найважливішими подіями десятих років наукових історико-аграрних форумів.

I-й Всеукраїнський симпозиум з проблем аграрної історії відбувся 10–12 жовтня 1996 р. на базі Уманської сільськогосподарської академії. Як зазначалося він був проведений з ініціативи групи вчених-істориків та соціологів Умані, Черкас, Києва, Харкова. У ньому взяли участь науковці Києва, Черкас, Умані, Донецька, Харкова, Ужгорода, Запоріжжя, Івано-Франківська, Сімферополя та ін. міст. Матеріали симпозиуму були надруковані у спеціальному збірнику, що вийшов у двох частинах.

II-й Всеукраїнський симпозиум з проблем аграрної історії відбувся в Черкаському державному університеті імені Богдана Хмельницького з ініціативи та при організаційному забезпеченні з боку історичних кафедр, передусім кафедри новітньої історії, та Наукового товариства істориків-аграрників. Він започаткував традицію проведення симпозиумів у Черкасах та публікацію їхніх праць у спеціалізованому селянствознавчому виданні «Український селянин». Відповідний випуск видання з'явився в 2000 р.

III-й Всеукраїнський симпозиум з проблем аграрної історії відбувся 17–18 травня 2001 р., як і належить, на базі Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького [10]. Відкривали симпозиум ректор університету професор А. І. Кузьмінський, заступник голови Черкаської обласної державної адміністрації професор А. Ю. Чабан, директор Інституту історії НАН України, академік НАН України В. А. Смолій, голова Черкаської обласної організації Аграрної партії України П. Г. Душейко. Учасники симпозиуму мали можливість прослухати наукові доповіді провідних українських вчених: С. В. Кульчицького, О. І. Гуржія, С. Р. Ляха, В. І. Марочка. Активністю відзначилася й робота в секціях симпозиуму. Крім виконання наукової

програми, учасники ознайомилися з роботою Науково-дослідного інституту садівництва лісостепу імені Л. П. Смиренка в с. Мліїв Городищенського району Черкаської області.

IV-й Всеукраїнський симпозіум з проблем аграрної історії відбувся 19–20 березня 2002 р. Він також відзначився авторитетним представництвом. З доповідями на його пленарному засіданні виступили С. В. Кульчицький, А. Г. Морозов, П. П. Панченко, О. І. Гуржій, В. І. Марочко.

Крім секційних засідань, у рамках програми симпозіуму відбувся круглий стіл за участю працівників агропромислового комплексу Черкаської області та знайомство із провідними сільськогосподарськими підприємствами Черкащини.

V-й Всеукраїнський симпозіум з проблем аграрної історії відбувся 7–8 жовтня 2004 р. Відкривали симпозіум ректор ЧНУ ім. Б. Хмельницького професор А. І. Кузьмінський, директор Інституту історії НАН України, академік НАН України В. А. Смолій, заступник голови Черкаської обласної державної адміністрації А. В. Риженко. На пленарному засіданні, крім провідних українських вчених, з доповіддю виступив голова Чернобаївської районної державної адміністрації П. Г. Душейко. По завершенню секційних засідань учасники симпозіуму ознайомилися з передовими сільгоспідприємствами Чернобаївського району Черкаської області.

VI-й Всеукраїнський симпозіум з проблем аграрної історії проходив 16–17 березня 2006 р. З вітальним словом до учасників симпозіуму звернувся ректор Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького В. Т. Поліщук, заступник голови Черкаської обласної державної адміністрації В. М. Косміна, директор Інституту історії України НАН України В. А. Смолій.

На пленарному засіданні учасники наукового заходу мали змогу заслухати доповіді провідних вчених-істориків С. В. Кульчицького, О. П. Реєнта, О. І. Гуржія, В. І. Марочка. Значна увага учасників симпозіуму була приділена значенню столипінської аграрної реформи.

У ході симпозіуму відбулася презентація I-го тому колективної монографії Інституту історії НАН України «Нариси історії українського селянства». По завершенню симпозіуму його учасники поклали квіти до пам'ятників Т. Шевченку і Б. Хмельницькому у Черкасах.

VI-й симпозіум з аграрної історії започаткував виготовлення пам'ятних значків з нагоди проведення історико-аграрних форумів.

VII-й Міжнародний симпозіум з проблем аграрної історії проходив 17–18 вересня 2008 р. Відкрив симпозіум ректор Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького А. І. Кузьмінський. Зі вступним словом виступив директор Інституту історії України НАНУ, академік НАНУ В. А. Смолій. З науковими доповідями на пленарному засіданні міжнародного симпозіуму виступили О. П. Реєнт, Р. Я. Пиріг, В. В. Масненко та ін.

Учасниками симпозіуму було розглянуто проблеми історіографії, джерелознавства та методології досліджень аграрної історії, етнокультурного буття, духовності і світогляду

українського селянства, специфіки аграрних відносин середньовіччя та раннього нового часу, становища українського селянства в умовах ринково-капіталістичних трансформацій та політичних потрясінь XIX – початку XX ст., розвитку селянської кооперації; аграрного розвитку країн Європи у XX–XXI ст.

VIII-й Міжнародний симпозіум з аграрної історії відбувся 23–24 вересня 2010 р. на базі Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького [8 – 9]. Відкрив симпозіум ректор ЧНУ ім. Б. Хмельницького, професор А. І. Кузьмінський, зі вступним словом виступили директор Інституту історії України НАНУ, академік НАНУ В. А. Смолій, заступник голови Черкаської обласної державної адміністрації, професор А. Ю. Чабан.

Симпозіум був проведений з нагоди 10-ї річниці Наукового товариства істориків-аграрників. Протягом тривалого часу Товариство активно проявляло себе у справі організації історико-аграрних наукових форумів, організаційно і фінансово підтримувало їх проведення. Проведення наукового форуму з нагоди скромного ювілею Наукового товариства істориків-аграрників стало свідченням визнання його ролі в дослідженні аграрної історії, набуття ним статусу визнаного центру історико-аграрних досліджень. З доповідями про діяльність Товариства істориків-аграрників на пленарному засіданні симпозіуму виступили А. Г. Морозов, І. А. Фареній, М. І. Бушин, Н. І. Земзюліна.

Секції симпозіуму забезпечили мобільне і водночас не скуте регламентними рамками обговорення проблем історичного розвитку селянства. Зокрема, учасники симпозіуму познайомилися з останніми науковими розробками у сфері аграрної історії середньовічних часів та ранньомодерної епохи. Значне коло дослідників продемонструвало цікавість до суспільного поступу XIX – початку XX ст. Економічні, політичні, соціальні та культурно-світоглядні проблеми знайшли відображення у виступах учасників симпозіуму. Порушувався також широкий спектр проблем становища сільського населення у радянський період. У роботі форуму загалом взяли участь більше ста вчених-істориків, зокрема 20 докторів та 70 кандидатів наук.

По завершенні роботи учасники симпозіуму відвідали музей і могилу Тараса Шевченка у Каневі, і віддали шану Великому Кобзарю.

IX-й Всеукраїнський симпозіум відбувся 20–21 вересня 2012 р. [11]. Склад організаторів симпозіуму був традиційним: Інститут історії України НАН України, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Наукове товариство істориків-аграрників.

Відкрив науковий форум ректор Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, член-кореспондент НАПН України А. І. Кузьмінський. Учасники симпозіуму з піднесенням зустріли привітання директора Інституту історії України НАН України, академіка НАН України В. А. Смолія.

На пленарному засіданні з доповідями виступили заступник директора Інституту історії України НАНУ член-кореспондент НАН України О. П. Реєнт, депутат

Черкаської обласної ради, почесний голова асоціації «Незалежне об'єднання сільськогосподарських виробників Чорнобаївського району П. Г. Душейко, голова Наукового товариства істориків-аграрників А. Г. Морозов. Симпозіум відбувався за міжнародної участі. У пленарному засіданні взяли участь завідувач кафедри новітньої історії Росії Оренбурзького державного педагогічного університету Д. А. Сафонов, завідувач кафедри новітньої історії Росії і краєзнавства Пензенського державного педагогічного університету О. О. Сухова, завідувач сектору аграрної історії Інституту історії Сибірського відділу РАН В. А. Ільїних.

X-й Всеукраїнський симпозіум з проблем аграрної історії відбувся 2–3 жовтня 2014 р. [5; 7]. Десятий симпозіум – свого роду ювілейний з моменту започаткування історико-аграрних наукових форумів. У його роботі взяло участь близько 100 науковців, які представили майже всі регіони України, а також науково-освітні установи ряду інших країн, зокрема Польщі, Білорусі та Російської Федерації. Серед них – представники наукових шкіл та громадськості Вінниці, Дніпропетровська, Донецька, Запоріжжя, Кам'яніця-Подільського, Києва, Кіровограда, Кременчука, Кривого Рогу, Луцька, Львова, Миколаєва, Полтави, Тернополя, Умані, Херсона, Хмельницького, Черкас, Чернігова.

Відкрив Всеукраїнський аграрний симпозіум в.о. ректора Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького, доктор економічних наук О. В. Черевко. У своїй промові він привітав учасників і гостей форуму, вказавши на велику значимість цього заходу та основні проблеми становища сучасного аграрно-промислового комплексу нашої держави.

З розлогим вітальним словом звернувся до учасників та гостей Всеукраїнського симпозіуму директор Інституту історії України НАН України, академік НАН України В. А. Смолій. Спрямовуючи роботу симпозіуму, він наголосив на актуальності та своєчасності проведення цього заходу, і зазначив, що останній покликаний розширити межі наукового пізнання і осмислити історичний досвід проведення ефективної трансформації аграрних відносин. При цьому Валерій Андрійович віддав належне зачинателям проведення симпозіумів, підкреслив роль спеціального фахового видання «Український селянин», окреслив найбільш перспективні напрямки подальшої дослідження історико-аграрних проблем.

Пленарне засідання проходило у формі доповідей з елементами наукової дискусії та обговорення. Велике зацікавлення викликав виступ почесного голови асоціації «Незалежне об'єднання сільськогосподарських виробників Чорнобаївського району», почесного голови Фонду ім. І. М. Піддубного П. Г. Душейка, член-кореспондента НАН України, головного наукового співробітника Інституту політичних і етносоціальних досліджень ім. І. Кураса НАН України В. Ф. Солдатенка, головного наукового співробітника Інституту історії України НАН України Р. Я. Пирого, голови Наукового товариства істориків-аграрників, професор А. Г. Морозова, голови Асоціації дослідників голодоморів в Україні В. І. Марочка та ін.

Подальша робота симпозіуму проходила у діловій та творчій атмосфері у секціях. Робота усіх секцій була плідною, виступи на секційних засіданнях проходили в атмосфері жвавої наукової дискусії.

Під час симпозіуму було презентовано ювілейний випуск інформаційного вісника Наукового товариства істориків-аграрників «Історико-аграрні обрії» та колекцію пам'ятників значків. У квітні 2004 р. вийшов перший номер газети. З того часу вже три десятки цього видання побачили світ, розкриваючи події і проблеми громадського наукового життя.

На симпозіумі науковому загалу було презентовано навчальний посібник «Історія українського селянства», автором якого є завідувач кафедри історії України Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, професор П. С. Коріненко. Учасники симпозіуму з великим інтересом поставилися до нового видання з історії селянства. Ще одним презентованим виданням на симпозіумі стала монографія завідувача кафедри архірознавства, новітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Черкаського національного університету, професора А. Г. Морозова та кандидата історичних наук, викладача Черкаського медичного коледжу Л. Б. Сіріченко «Формування спільної аграрної політики країн Європейського Союзу (1990–2000 рр.)». У цій монографії комплексно проаналізовано широке коло питань, пов'язаних із формуванням аграрної політики у країнах ЄС.

Після секційних засідань учасники симпозіуму відвідали село Васютинці Чорнобаївського району Черкаської області, та ознайомились з діяльністю сучасних сільськогосподарських підприємств агрокорпорації «Дніпро».

Висновки. Симпозіуми з аграрної історії були започатковані у складних умовах 1990-х рр. Науково-педагогічна громадськість Черкаського краю взяла на себе місію скликання цих наукових форумів, і була активно підтримана Інститутом історії України НАН України. Внаслідок послідовності у скликанні симпозіумів вони стали звичними для істориків селянства науково-експертними заходами.

Всеукраїнські симпозіуми з аграрної історії мають вже традиційний склад учасників і набули популярності серед істориків, соціологів та економістів та працівників аграрно-промислового комплексу. На симпозіумах розглядаються проблеми розвитку селянства з найдавніших часів і до сучасності, апробуються новітні теоретичні підходи до дослідження історії селянства.

Симпозіуми виявляють пильний інтерес до сучасних питань сільськогосподарського виробництва та соціальних проблем села. Учасники аналізують і розробляють підходи до подолання нинішніх негативних тенденцій у розвитку сільського господарства, містять рекомендації щодо використання історичного досвіду для розв'язання інституціональних проблем сільської місцевості. При цьому симпозіуми не раз безпосередньо знайомилися з роботою сільгоспідприємств. Учасники симпозіумів високо шанують тих практиків сільськогосподарського виробництва, які підтримують, створюють умови для роботи істориків-

аграрників, дають можливість знайомитися з реаліями сучасного сільського життя в усіх його аспектах.

Всеукраїнські симпозиуми з аграрної історії витримали випробування на витривалість, а разом з ними, без малого, і ціле покоління українських істориків селянства і сільського господарства.

Список використаної літератури та джерел

1. Мельниченко В. М. З історії симпозиумів / В. М. Мельниченко // *Історико-аграрні обрії*. – № 4. – 15 березня 2006 р. – С. 1.
2. Мельниченко В. М. Шостий Всеукраїнський симпозиум з проблем аграрної історії / В. М. Мельниченко // *Історико-аграрні обрії*. – № 5. – 26 квітня 2006 р. – С. 1.
3. Фареній І. А. VIII Міжнародний симпозиум із проблем аграрної історії / І. А. Фареній // *Український історичний журнал*. – 2011. – № 1. – С. 232–235.
4. Фареній І. А. Відбувся Восьмий симпозиум з проблем аграрної історії, приурочений до 10-ї річниці діяльності Наукового товариства істориків-аграрників / І. А. Фареній // *Історико-аграрні обрії*. – № 21. – вересень 2010 р. – С. 1–3.
5. Іржавська А. П. 10-й Ювілейний... / А. П. Іржавська // *Історико-аграрні обрії*. – № 31. – 2015. – С. 3–5.
6. Іржавська А. П. Симпозиуми з аграрної історії в Україні / А. П. Іржавська // *Історико-аграрні обрії*. – № 31. – 2015. – С. 1–2.
7. Іржавська А. П. X Всеукраїнський симпозиум із проблем аграрної історії / А. П. Іржавська // *Український історичний журнал*. – 2014. – № 6. – С. 224–227.
8. Програма VII Міжнародного симпозиуму з проблем аграрної історії, 17–18 вересня 2008 р., м. Черкаси. – Черкаси : ПП Чабаненко Ю. А., Видавництво «Ант», 2008. – 20 с.
9. Програма VIII Міжнародного симпозиуму з проблем аграрної історії, 23–24 вересня 2010 р., м. Черкаси. – Черкаси : ПП Чабаненко Ю. А., Видавництво «Ант», 2010. – 20 с.
10. Програма III Всеукраїнського симпозиуму з аграрної історії, 17–18 травня 2001 р., Черкаси–Мліїв. – Черкаси: Науково-дослідний інститут селянства, 2001. – 11 с.
11. Програма IX Всеукраїнського симпозиуму з проблем аграрної історії, 20–21 вересня 2012 р., м. Черкаси. – Черкаси : ПП Чабаненко Ю. А., Видавництво «Ант», 2012. – 16 с.

References

1. Melnychenko V. M. (2006). *From the history of the symposiums. Istorico-agrarian obrii (Historical and agrarian horizons)*, 4, 1 (in Ukr.)
2. Melnychenko V. M. (2006). *The 6th All-Ukrainian Symposium on Agrarian History. Istorico-agrarian obrii (Historical and agrarian horizons)*, 5, 1 (in Ukr.)
3. Farenii I. A. (2011). *VIII International Symposium on Agrarian History. Ukrainiyskiy istorichnyi zhurnal (Ukrainian Historical Magazine)*, 1, 232–235 (in Ukr.)
4. Farenii I. A. (2010). *The Eighth Symposium on Agrarian History, dedicated to the 10th anniversary of the activities of the Scientific Society of Historians-Agrarians. Istorico-agrarian obrii (Historical and agrarian horizons)*, 21, 1–3 (in Ukr.)
5. Irzhavska A. P. (2015). *10th Anniversary ... Istorico-agrarian obrii (Historical and agrarian horizons)*, 31, 3–5 (in Ukr.)
6. Irzhavska A. P. (2015). *Symposiums on Agrarian History in Ukraine. Istorico-agrarian obrii. (Historical and Agrarian Horizons)*, 31, 1–2 (in Ukr.)
7. Irzhavska A. P. (2014). *X All-Ukrainian Symposium on Agrarian History Issues. Ukrainiyskiy istorichnyi zhurnal (Ukrainian Historical Magazine)*, 6 (519), 224–227 (in Ukr.)
8. *Program of the VII International Symposium on Agrarian History, September 17–18, 2008, Cherkasy (2008)*. – Cherkasy : Chabanenko Yu. A., Publishing House “Ant” (in Ukr.)
9. *Program of the VIII International Symposium on Agrarian History, September 23–24, 2010, Cherkasy (2010)*. – Cherkasy : Chabanenko Yu. A., Publishing House “Ant” (in Ukr.)

10. *Program of the Third All-Ukrainian Symposium on Agrarian History, May 17–18, 2001, Cherkasy–Mlyev (2001)*. – Cherkasy : Research Institute of the Peasantry (in Ukr.)

11. *Program of the IX All-Ukrainian Symposium on Agrarian History, September 20–21, 2012, Cherkasy (2012)*. Cherkasy: Chabanenko Yu. A., Publishing House “Ant” (in Ukr.)

A. Irzhavska

ALL-UKRAINIAN SYMPOSIA ON AGRARIAN HISTORY: THE LATEST PAGE OF NATIONAL HISTORIOGRAPHY

The article describes the holding of scientific symposia on agrarian history with the active work of the Scientific Society of Historians-Agrarians and the Research Institute of the Peasantry at the Cherkasy National University. Bohdan Khmelnytsky. The issues, level and format of agrarian forums are highlighted, and it is indicated on the future prospects of agrarian research. It is indicated that the symposiums show keen interest in contemporary issues of agricultural production and social problems of the village. The article states that the participants analyze and develop approaches to overcoming the current negative trends in agricultural development, contain recommendations on the use of historical experience to solve institutional problems in rural areas.

All-Ukrainian symposia on agrarian history have gained popularity among historians, sociologists and economists of our state, and already have a traditional composition of the participants. Scientists of our state are gradually being joined by scientific forces of foreign countries. Scientists from Belarussian, Polish, Russian universities and academic institutions, sometimes from other countries, also participated in the symposiums. Symposia more than once directly acquainted with the work of agricultural enterprises, not in-office studied the situation of the workers of the village. Participants of the symposiums highly respect those agricultural practitioners who support, create conditions for the work of historians-agrarians, give an opportunity to get acquainted with the realities of modern rural life in all its aspects.

All-Ukrainian symposia on agrarian history withstood the endurance tests, and with them, without a small, and a whole generation of Ukrainian historians of the peasantry and agriculture. The symposiums play a significant moral, professional and communicative role in the life of the scientific and educational community of the country. They promote professional optimism of scientists and confidence in the progressive process of scientific mastery of the problems of social progress, ensure the establishment of productive intellectual links between historians of different regions of the state, predetermine the coordination and development of plans for the scientific comprehension of the historical past, scientific expertise of historical and agrarian research.

Speaking about the symposiums, one can not help but say about a specialized peasant journal - the collection of scientific works “Ukrainian peasant”, founded by the Cherkasy National University for the publication and popularization of research on historical and agrarian issues. The materials of the symposiums are traditionally published in it, as well as many other scientific publications on the subject. The financial burden of printing costs, unfortunately, is compelled to take on the authors of the publication. Fortunately, many issues of the collection “Ukrainian peasant” came out with the material support of the Agrarian Party of Ukraine, the charitable help of agricultural practitioners. Each of the symposiums held is marked by a special color, specificity of scientific events, raised by the themes and the nature of organized leisure.

In addition to the problems of the history of peasantry and agrarian production, the symposiums show keen interest in contemporary issues of agricultural production and social problems of the village. Participants analyze and develop approaches to overcoming the current negative trends in agricultural development, and include recommendations on the use of historical experience to solve institutional problems in rural areas. In this, the symposiums more than once directly acquainted with the work of agricultural enterprises, not in-office studied the situation of the workers of the village. Participants of the symposiums pay tribute to the practices of agricultural production that support, create conditions for the work of historians-agrarians, give an opportunity to get acquainted with the realities of modern rural life in all its aspects.

Key words: agrarian history, symposium, scientific society of historians-agrarians, research institute of peasantry, historical and agrarian research.

УДК 930.1(477) «192»

Н. А. Ковальова

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри українознавства ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» (м. Дніпро)

СЕЛЯНСЬКА/АГРАРНА РЕВОЛЮЦІЯ В УКРАЇНІ: ДИСКУСІЇ В ІСТОРІОГРАФІЇ 1920-Х РР.

У статті проаналізовано основні підходи в історіографії 1920-х рр. щодо оцінки ролі селянства Наддніпрянської України в революційному процесі початку ХХ ст.: селянська революція, аграрна революція, національно-демократична революція. З'ясовано позицію українських істориків-аграрників в історіографічному дискурсі 1920-х рр., зокрема встановлено особливості селянської революції в Україні. Виявлено вплив суспільно-політичної ситуації на розвиток досліджень з аграрної історії.

Ключові слова: селянська/аграрна революція, селянство, селянський рух, М. Покровський, С. Дубровський, М. Рубач, М. Яворський.

Постановка проблеми. Визначальними рисами історіографічного процесу в радянській Україні 1920-х рр. було становлення нових наукових осередків та дослідницьких концепцій. Провідну роль у дослідженні проблем селянства відіграв харківський осередок українських істориків-марксистів. Саме під їх впливом було сформовано концепцію аграрної революції, в контексті якої висвітлювалася роль селянства Наддніпрянської України в подіях початку ХХ ст. Російські радянські історики аналізували роль селянства цього періоду крізь призму селянської революції, етапами якої виступали події 1902 р., 1905 – 1906 рр. та 1917 р. В дискусіях 1920-х рр. сформувалися основні концептуальні засади висвітлення селянського руху з позиції класової боротьби – організованої і керованої пролетаріатом, але в Україні він мав свої особливості

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасними дослідниками розкрито окремі аспекти історіографічного дискурсу 1920-х рр. в галузі аграрної історії. Характеристиці історіографічної ситуації 1920-х рр. присвячено монографію С. Водотики [1], у якій визначено здобутки основних наукових осередків,

вплив суспільно-політичної ситуації на розвиток історичних досліджень. Загальну картину дискусії 1920-х рр. щодо змісту концепції аграрної революції у працях російських радянських істориків подав в окремій статті В. Кабанов [2]. Зміст концепції селянської революції М. Покровського проаналізував черкаський дослідник І. Фареній [3]. Основні напрями наукових пошуків українських радянських істориків з історії селянства перших десятиріч ХХ ст. охарактеризовано нами в спеціальній монографії [4, 11-21]. Загалом стан вивчення проблеми селянської революції потребує узагальнення, систематизації та відтворення недостатньо досліджених аспектів, зокрема з'ясування основних теоретико-методологічних підходів у дискусіях 1920-х рр.

Метою публікації є аналіз основних підходів, які стали визначальними в розробці в 1920-х рр. концепцій селянської/аграрної та національної революцій, виявлення їх характерних рис.

Виклад основного матеріалу. Основні напрями наукових пошуків російських радянських істориків визначила концепція пролетарської революції М. Покровського, яка вважалася «основним стрижнем революційного руху в Росії» і була панівною до 1936 р. Основні положення концепції викладено у працях М. Покровського з історії революції 1905 р., статтях і доповідях з історії революції 1917 р. і громадянської війни. Разом із цим М. Покровський підтримував концепцію селянської революції, початком якої вважав селянські бунти кінця ХVІІІ ст. [2, 31, 35]. Основними учасниками селянського руху вважалися біднота і зубожіле селянство (союзники пролетаріату), при цьому було виокремлено і дрібнобуржуазну течію в селянському русі, тобто середняків [5, 15-17, 27-28]. Концепцію селянської революції підтримали А. Шестаков (1923 р.) [6], С. Дубровський, Б. Граве (1925 р.) [7, 107]. Таким чином, у 1920-х рр. визнавалися дві революції в Росії: пролетарська і селянська.

У межах концепції селянської революції вивчали події в українському селі російські радянські дослідники 1920-х рр. С. Дубровський, А. Шестаков, Я. Яковлев. С. Дубровський проаналізував різні етапи селянської революції. Подіям 1902 р. у Полтавській і Харківській губерніях присвячено окрему статтю, підготовлену у співавторстві з Б. Граве [7], у якій з'ясовано мотивацію погромницької діяльності селянства (насамперед продовольчий характер виступів), оцінено учасників виступів (констатовано активну роль молоді), селянську ідеологію й тактику. Соціально-економічні передумови революції (1905 – 1907 рр., 1917 р.) та особливості розвитку селянського руху розкрито у монографії Дубровського «Очерки русской революции» [8]. У 1927 р. була опублікована праця з історії селянського руху 1917 р., у якій С. Дубровський розкривав причини селянської боротьби (відповідно до ленінських настанов), основні форми селянського руху, проаналізував аграрні програми політичних партій [9]. При цьому історик частково визнавав політичні вимоги селянства.

Критиком і опонентом С. Дубровського щодо недооцінки тим політичного характеру селянських бунтів виступав учасник подій 1905 – 1907 рр., А. Шестаков [10, 270]. Учасності селянства в революціях він присвятив значну кількість праць [див., напр.: 6], у яких аналізував форми селянського руху, селянські